

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
IVANE JAVAKHISHVILI INSTITUTE OF HISTORY AND ETHNOLOGY

ISSN 1987-6564

**ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის შრომები**

XIV-XV

**THE PROCEEDINGS OF THE INSTITUTE
OF HISTORY AND ETHNOLOGY**

XIV-XV

თბილისი

Tbilisi

2016-2017

მთავარი რედაქტორი: **ვაჟა კიკნაძე**

სარედაქციო კოლეგია: **გონელი არახამია, ვახტანგ გოილაძე, შოთა ვადაჭკორია, ჰუბერტუს იანი (დიდი ბრიტანეთი), ხათუნა იოსელიანი, ეკა კვაჭანტირაძე, სეიჩი კიტაგავა (იაპონია), გიორგი ქავთარაძე (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ხათუნა ქოქრაშვილი, ნინო ღამბაშიძე, დოდო ჭუმბურიძე, ლავრენტი ჯანიაშვილი, თემო ჯოჯუა**

კრებული გამოსაცემად მოამზადეს: **თემო ჯოჯუამ და შალვა გლოველმა**

Editor-in-Chief: **Vazha Kiknadze**

Editorial Board: **Goneli Arakhamia, Dodo Chumburidze, Nino Gambashidze, Vakhtang Goiladze, Khatuna Ioseliani, Hubertus F Jahn (Great Britain), Lavrenti Janiashvili, Temo Jojua, Giorgi Kavtaradze (Deputy Chief editor), Seiichy Kitagawa (Japan), Khatuna Kokrashvili, Eka Kvachantiradze, Shota Vadachkoria**

Prepared for publishing by: **Temo Jojua, Shalva Gloveli**

თემო ჯოჯუა

ნაქალაქარ ანისის ახლადგამოვლენილი ქართული და გერძული ეპიგრაფიკული ძეგლები (ლაპიდარული და ნაკაწრი წარწერები)..... 266

ირაკლი ბელაშვილი, თამაზ ბობოლაძე, თემო ჯოჯუა

სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის უცნობი სააღმშენებლო წარწერა (XV-XVI სს.) მიჯნურტლეთუხუცესისა და პირის მწდის გიორგი ღაღანიძისა და მისი მემულის თამარ ქუაბულისძის მოხსენიებით (წარწერის მიკვლევისა და შესწავლის ისტორია; ტექსტის კუბლიკაცია)..... 340

ირაკლი ბელაშვილი

გიორგი ბალატოზთა ზედა დამდეგის უცნობი წარწერა რუისის ღმრთისმშობლის ტაძრიდან..... 346

დიპლომატიკა

ნიკოლოზ ჟღენტო

საინტერესო ფაქტი ქართლის მეფე სვიმონ I-სა და ოსმალეთის სულთნის მურად III-ის დიპლომატიური ურთიერთობებიდან (საბუთი Qd-430 როგორც საისტორიო წყარო)..... 353

ნუმიზმატიკა

ირაკლი ფაღავა

არაბების კერიოლში თბილისში მოჭრილი ოქროს უნიკალური მონეტა..... 368

საისტორიო გეოგრაფია

ღაზით მერკვილაძე

კუხეთის ტერიტორიისა და საზღვრების შესახებ ლეონტი მროველის ცნობის გაბეჭვისათვის..... 375

სამხედრო ისტორია

მამუკა წურწუშია

სხეულის დამცავი საშუალებები ბვიანი შუასაუკუნეების საქართველოში..... 388

არჩილ ჩაჩხიანი

1918 წლის სოჭი-ტუაფსუს შეტევითი ოკუპაცია და ბრძოლების ტაქტიკური ანალიზი..... 400

ახალი და უახლესი ისტორია

ოთარ ბობოლიშვილი

XIX საუკუნის ბათუმის საქალაქო ცხოვრების ისტორიიდან..... 418

ილია ნადიაშვილი

დიმიტრი ერმაკოვის წერილები ბრაზინია პრასკოვია უვაროვასადმი..... 424

დოდო ჭუმბურიძე

აკაკი ჩხენკელის რამდენიმე წერილი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისა და დასავლური ორიენტაციის შესახებ..... 436

შოთა ვადაჭკორია

საქართველოს ბოლშევიკური ოკუპაცია და ოსიანობის განახლება შიდა ქართლში (1921-1924 წწ.)..... 445

EPIGRAPHY

TAMAZ GOGOLADZE, IRAKLI GELASHVILI, NINO KHARSHILADZE GRAFFITI FROM THE POTOLETI CHURCH AND THEIR ANALYSIS BY MEANS OF HISTORICAL AND SOURCE STUDY METHODS.....	253
--	-----

TEMO JOJUA THE NEWLY REVEALED GEORGIAN AND GREEK EPIGRAPHIC MONUMENTS (LAPIDARY INSCRIPTIONS AND GRAFFITI) FROM THE ANCIENT CITY OF ANI.....	266
---	-----

IRAKLI GELASHVILI, TAMAZ GOGOLADZE, TEMO JOJUA AN UNKNOWN CONSTRUCTION INSCRIPTION (XV-XVI CC.) ON THE WALL OF ST. GEORGE CHURCH IN SURAMI FORTRESS WITH MENTIONING OF GIORGI GAGANIDZE, MECHURCHLETUKHUTSESI AND PIRIS MTSDE, AND HIS SPOUSE TAMAR KUABULISDZE (THE HISTORY OF REVEALING THE INSCRIPTION AND ITS STUDYING, AND PUBLICATION OF THE TEXT)	340
--	-----

IRAKLI GELASHVILI AN UNKNOWN INSCRIPTION OF GIORGI, „THE OVERSEER OF MASONS“, FROM THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD IN RUISI.....	346
---	-----

DIPLOMATICS

NIKOLOZ ZHGENTI AN INTERESTING FACT FROM DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN KING OF KARTLI SVIMON I AND OTTOMAN SULTAN MURAD III (DOCUMENT Qd-430 AS A HISTORICAL SOURCE)	353
---	-----

NUMISMATICS

IRAKLI PAGHAVA THE UNIQUE GOLD COIN MINTED IN TIFLĪS IN THE PERIOD OF ARAB DOMINANCE.....	368
--	-----

HISTORICAL GEOGRAPHY

DAVID MERKVILADZE UNDERSTANDING LEONTI MROVELI'S DATA ABOUT TERRITORY AND BORDERS OF KUKHETI.....	375
--	-----

MILITARY HISTORY

MAMUKA TSURTSUMIA BODY DEFENSES IN LATE MEDIEVAL GEORGIA.....	388
---	-----

ARCHIL CHACHKHIANI OFFENSIVE OPERATION SOCHI-TUAPSE 1918 AND TACTICAL ANALYSIS OF THE BATTLES.....	400
---	-----

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

OTAR GOGOLISHVILI FROM THE LIFE OF THE XIX-CENTURY URBAN LIFE OF BATUMI.....	418
--	-----

ILIA NADIMASHVILI THE FACSIMILE LETTERS OF THE FAMOUS PHOTOGRAPHER DIMITRI ERMAKOV TO COUNTESS PRASKOVIA UVAROVA.....	424
--	-----

ირაკლი ბელაშვილი

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
თამაზ გოგოლაძე
კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი
თემო ჯოჯუა
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის უცნობი სააღმშენებლო
წარწერა (XV-XVI სს.) მიჯურჭლეთუხუცესისა და პირის მფლის გიორგი
დაღანისძისა და მისი მეუღლის თამარ ქუაბულისძის მოხსენიებით
(წარწერის მიკვლევისა და შესწავლის ისტორია; ტექსტის კუბლიკაცია)¹**

**1. სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის
წარწერის მიკვლევისა და შესწავლის ისტორია**

2015 წლის 10 მარტს წინამდებარე ნაშრომის ავტორებმა დაბა სურამში მცირე ეპიგრაფიკული ექსპედიცია მოვაწვეთ და გვერდისუბნის ღმრთაების ეკლესიის 1180-1210-იანი წლების უცნობი ასომთავრული სააღმშენებლო წარწერის პალეოგრაფიული პირი გადმოვიღეთ².

იმავე 10 მარტს, გვერდისუბნის ეკლესიის წარწერაზე მუშაობის დასრულების შემდეგ, სურამის ციხეში ავედით და მისი შემორჩენილი ნაგებობები დავათვალიერეთ. განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა წმ. გიორგის ეკლესია, რომელიც ციხის ქვედა ეზოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობს (სურ. 1 და სურ. 2).

სურ. 1. სურამის ციხე,
ხედი დასავლეთისაკენ
(ფოტო ი. გელაშვილისა)

¹ წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს 2016 წლის 20 მაისს ხაშურის სამუზეუმო გაერთიანების მიერ მუზეუმების საერთაშორისო დღისადმი მიძღვნილი სამუზეუმო კვირეულის ფარგლებში ჩატარებულ სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენების „სურამის ციხის წმინდა გიორგის ეკლესიის უცნობი სააღმშენებლო წარწერა მეჭურჭლეთუხუცეს გიორგი დაღანისძისა და მისი მეუღლის ქუაბულისძის ასულის თამარის მოხსენიებით“ მცირედ სახეცვლილ ვარიანტს.

² ამ წარწერის შესახებ იხ.: თ. ჯოჯუა, თ. გოგოლაძე, 1180-1210-იანი წლების უცნობი სააღმშენებლო წარწერა სურამის გვერდისუბნის ღმრთაების ეკლესიიდან ქართლის ერისთავების ბეგა I და რატი II სურამელების მოხსენიებით, *საისტორიო კრებული*, 4 (თბილისი, 2014), გვ. 273-322.

სურ. 2. სურამის ციხის
 წმ. გიორგის ეკლესია, ხედი
 ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ
 (ფოტო ი. გელაშვილისა)

არსებობს ამ ეკლესიის 1990 წელს გამოქვეყნებული აღწერილობა, რომელიც ფლორ დეე-დარიანისა და პარმენ ზაქარაიას მიერ არის შედგენილი. აღწერილობაში ვკითხულობთ: „წმ. გიორგის ეკლესია... აგებულია XI-XII სს-ში. ეკლ. დარბაზულია (5,9X6,1 მ), ნაგებია თლილი ქვით. შესასვლელი ორი აქვს – დას-ით და ჩრდ-ით. ეკლ. ორნაწილიანია, ორივე ნაწილი თანაბარია. სამხრ. ნაწილი აფსიდიანია, ჩრდ. ნაწილი – სწორკუთხა. დარბაზები ერთმანეთთან დაკავშირებულია განიერი თალით. ორივე ნაწილი გადახურულია ერთი ცილინდრული კამარით, რ-იც მათ ერთ დიდ დარბაზად აერთიანებს. თითოეულ დარბაზში თითო სარკმელია აღმ-ით და დას-ით. ინტერიერში შემორჩენილია ფოთლ. ხანის... მოხატულობის დახიანებული ფრაგმენტები. საკურთხევლის კონქში ვედრების კომპოზიციას; მის ჩრდ. კუთხეში ღვთისმშობლისა და ექვსფრთხის ფიგურებია, ქვემოთ – მოციქულთა ზიარება. ასევე ცალკეული ფრაგმენტებია შემორჩენილი დარბაზში: კამარის ჩრდ. მხარეს, თაღის თავზე ამადლების კომპოზიციის ნაწილი; ქვემოთ, ჩრდ-დას. კუთხეში წმინდანთა მჯდომარე ფიგურებია; დას. კედლის ჩრდ. მონაკვეთი, ზემოთ, ლაზარეს აღდგინებას უჭირავს; ჩრდ. ნაღის კამარაში ჩანს მხოლოდ ანგელოზთა ფრთები; ქვემოთ, სამხრ. და ჩრდ. კედლების აღმ. ნაწილში მთავარანგელოზთა ორ-ორი ფიგურაა. მოხატულობისათვის დამახასიათებელია გამოსახულებათა მცირე ზომები და შესრულების გრაფიკულობა. კოლორიტში ჭარბობს მოწითალო-აგურისფერი, მუქი ლურჯი, მოწითალო-ყავისფერი, მონაცრისფრო-თეთრი და ყვითელი ფერები. ეკლესიის ფასადებზე დეკორის ფრაგმენტები ჩანს. სარკმლების მორთულობიდან შემორჩენილია თაღების და რელიეფური ღილაკის ფრაგმენტები. სახურავი ორფერდაა. ეკლესიაზე ჩრდ-დან მიშენებულია კამარით გადახურული პატარა (2X3 მ) სათავსი, რ-საც შესასვლელი დას-დან აქვს. კარის თავზე გაჭრილია სარკმელი“¹.

ციტირებული აღწერილობის გამოქვეყნებიდან სულ რამდენიმე თვის შემდეგ, 1991 წლის 29 აპრილს, საქართველოში მოხდა მძლავრი მიწისძვრა, რომელმაც რაჭა-იმერეთსა და შიდა ქართლში დიდი ნგრევა გამოიწვია. ხაშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორის თამაზ ლაცაბიძის ცნობით, 1991 წლის მიწისძვრამ ძლიერ დააზიანა სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიაც: „მთლიანად ჩამოიქცა მისი გადახურვა, დაინგრა კედლები და განადგურდა შემორჩენილი მხატვრობის ფრაგმენტები“². სამწუხაროდ, ეკლესია დღემდე მძიმე მდგომარეობაში რჩება და გადაუდებელ საკონსერვაციო-სარესტავრაციო სამუშაოებს საჭიროებს.

სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის დათვალიერების დროს წინამდებარე ნაშრომის ერთ-ერთმა ავტორმა – ირაკლი გელაშვილმა ტაძრის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კიდის ზედა ნაწილში ჩადგმულ კვადრატული მოყვანილობის საფასადო ქვაზე ასომთავრული ლაპიდარული წარწერის მცირე ფრაგმენტი შენიშნა. როგორც გაირკვა, თავდაპირველად წარწერა ეკლესიაზე ჩრდილოეთიდან მიდგმული სათავსის სამხრეთი კედლის კარნიზით თითქმის მთლიანად იყო დაფარული. მოგვიანებით, სავარაუდოდ, 1991 წლის მიწისძვრის დროს, კარნიზი ჩამოინგრა და წარწერა მთლიანად გამოჩნდა, თუმცა რამდენიმე წელიწადში მისი ტექსტის უმეტესი ნაწილი ახლა უკვე ჩრდილოეთი სათავსის სახურავზე ამოსულმა ბალახმა დაფარა.

¹ ფ. დეე-დარიანი, პ. ზაქარაია, სურამის ციხე, წმ. გიორგის ეკლესია, *საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა*, 5, გორის, კასპის, მცხეთის, ქარელის, ხაშურის რაიონები (თბილისი, 1990), გვ. 447.

² თ. ლაცაბიძე, *ამბავი სურამის ციხისა* (ხაშური, 2012), გვ. 21.

წარწერის გამოჩენის მიზნით, ქვას ბალახი მოვაშორეთ და იქვე, ეკლესიის წინ დავდეთ. წარწერის ტექსტის ძირითადი ნაწილი დღის სინათლეზე წავიკითხეთ და რამდენიმე ფოტოც გადავიღეთ. იმ ეტაპზე, წასაკითხი დაგვრჩა წარწერის მხოლოდ ორი მცირე ფრაგმენტი, რომელთა გარჩევა, დაღამებისა და სპეციალური განათების უქონლობის გამო, ვეღარ მოვასწარი. მიუხედავად ამისა, უკვე სრულებით ცხადი იყო, რომ წარწერის სახით ხელთ გვქონდა შუა საუკუნეების ქართული ეპიგრაფიკის შესანიშნავი ძეგლი, რომლის შესახებაც სამეცნიერო საზოგადოებისათვის არაფერი იყო ცნობილი.

ტექსტზე მუშაობის შემდეგ ახლადმიკვლეული წარწერიანი ქვა წმ. გიორგის ეკლესიის ჩრდილოეთ სათავსში შევიტანეთ. გადაწყდა, რომ დაწყებული კვლევა-ძიების დასამთავრებლად რამდენიმე დღის შემდეგ სურამის ციხეში კიდევ ერთხელ ავიდოდით.

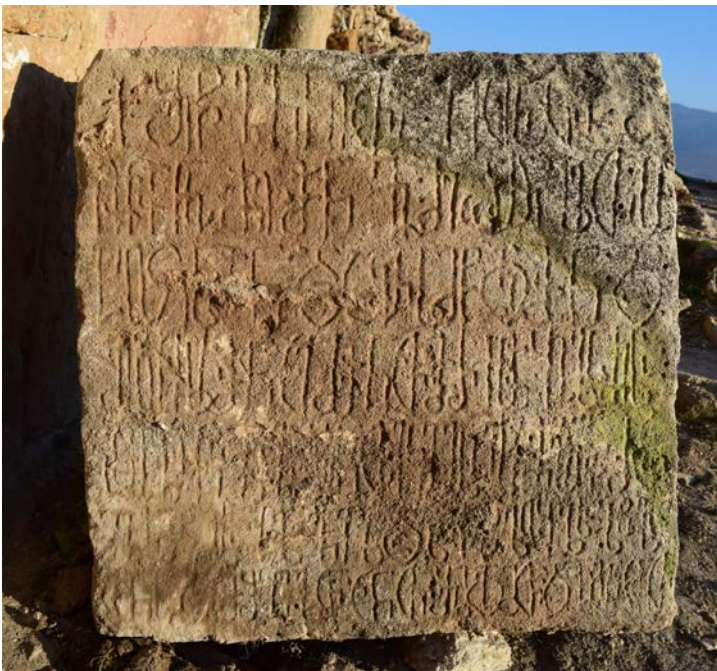
2015 წლის 14 მარტს სურამის ციხეში მართლაც დაგბრუნდით, თუმცა წარწერა ადგილზე აღარ დაგვხვდა. როგორც გაირკვა, ჩვენი თბილისში დაბრუნების შემდეგ წმ. გიორგის ეკლესიის ჩრდილოეთ სათავსში შეტანილ წარწერიან ქვას შემთხვევით წააწყდა სურამის №2 საშუალო სკოლის XI კლასის მოსწავლე დავით ცვლაძე, რომელმაც ეს ამბავი იმავე სკოლის ისტორიის პედაგოგს ჯაბა ლაბაძეს გააგებინა, ამ უკანასკნელმა კი 12 მარტს წარწერიანი ქვა, მისი უკეთ დაცვის მიზნით, სკოლაში გადაიტანა.

სწორედ სურამის №2 საშუალო სკოლაში შევასრულეთ წარწერაზე მუშაობის მეორე ეტაპის სამუშაოები, რაშიც დიდი დახმარება გაგვიწიეს: სკოლის დირექტორმა დალი ბროლიძემ, ისტორიის პედაგოგმა ჯაბა ლაბაძემ და სხვა თანამშრომლებმა. ამ დახმარებისათვის მათ გულწრფელ მადლობას მოვახსენებთ.

14 მარტს ჩატარებული კვლევა-ძიების დროს წარწერის ტექსტი უკვე სრულად წავიკითხეთ. გარდა ამისა, დავაზუსტეთ ტექსტის იმ ფრაგმენტების წაკითხვაც, რომელთა მართებულობა გარკვეულ ეჭვს იწვევდა. იმავე დღეს შევადგინეთ წარწერის დეტალური ტექნიკური აღწერილობაც, დავამზადეთ ტექსტის პალეოგრაფიული პირი და გადავიღეთ წარწერის ფოტოები. ამით, წარწერის დედანზე მუშაობა საბოლოოდ დავასრულეთ.

ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ აღვნიშნავთ იმასაც, რომ სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის ლაპიდარული წარწერა ამჟამად კვლავ სურამის №2 საშუალო სკოლაში ინახება. როგორც ჩვენთვის არის ცნობილი, საშურის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს მიღებული აქვს გადაწყვეტილება, რომ წარწერა მუზეუმში გადაიტანოს. იმედი გვაქვს, რომ ეს გადაწყვეტილება არ შეიცვლება და წარწერას დროულად გადაიტანენ მუზეუმში, სადაც მისი დაცვა სრულად იქნება უზრუნველყოფილი¹.

2. სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის წარწერის პუბლიკაცია

წინამდებარე ნაშრომში წარმოვადგენთ სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის ლაპიდარული წარწერის ტექნიკურ აღწერილობას, მისი ტექსტის გადმონაწერს, დედნის შრიფტის დაცვით და ამ ტექსტის ჩვენულ წაკითხვას, აგრეთვე, წარწერის ფოტოსა (სურ. 3) და პალეოგრაფიულ პირს.

სურ. 3. სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის ახლადმიკვლეული წარწერა (ფოტო ი. გელაშვილისა)

¹ სასურველია, რომ საშურის მხარეთმცოდნეობით მუზეუმში გადაიტანონ დაბა სურამის ტერიტორიაზე გამოვლენილი კიდევ ერთი უნიკალური ეპიგრაფიკული ძეგლი – 1180-1210-იანი წლების სააღმშენებლო ლაპიდარული წარწერა ქართლის ერისთავების ბეგა I და რატი II სურამელების მოხსენიებით, რომელიც, დაახლოებით, 15 წელია სურამის გვერდისუბნის ღმრთაების ეკლესიის ეზოში, ღია ცის ქვეშ დევს და ატმოსფერული ნალექების ზემოქმედების გამო, განადგურების რეალური საფრთხის წინაშე დგას.

„ქ. შეწვევნითა ღმრთისაჲთა.

მ[ე] / დაღანისძემან ვციორგი, მეჭურჭლეთუხუცესმან და პირისმწდემან და / მეუღლემან ჩემმან თამარ, ქვაბულისძისა / ასულმან, აღაშენეთ ეკლესია ესე ძლევისა მთავარმცოქესამცისაჲსა <ა> სჯალცოცველად საწყალობელქელქისასულქისა / ჩუენქისა და მშოებელთა ჩუენთა, შემდგომთა და მომავალთა ჩუენთა“.

როგორც ვხედავთ, სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის ლაპიდარული წარწერა სააღმშენებლო ხასიათისაა. მის ტექსტში, შინაარსობლივი თვალსაზრისით, ორი ნაწილი გამოიყოფა. ამათგან, წარწერის I, შესავალი ნაწილი ძალზედ მოკლეა და ტრაფარეტულ საღმრთისმეტყველო ტექსტს შეიცავს: *„ქ. შეწვევნითა ღმრთისაჲთა“.*

წარწერის II, ძირითადი ნაწილის ტექსტი ბევრად უფრო ვრცელია. ეს ტექსტი მოგვითხრობს, რომ მეჭურჭლეთუხუცესმა და პირის მწდემ გიორგი დაღანისძემ (//დაღანისძემ), მეუღლესთან – თამარ ქვაბულისძესთან (//ქვაბულისძესთან) ერთად, ძლევის წმ. გიორგის სახელზე ეკლესია აღაშენა ანუ სურამის ციხის წმ. გიორგის ტაძარი ააგო თუ განაახლა. წარწერის თანახმად, ეკლესია გიორგი დაღანისძისა და თამარ ქვაბულისძის, აგრეთვე, მათი მშობლებისა და შთამომავლების სულის სალოცველად იყო აღშენებული: *„მე, დაღანისძემან გიორგი, მეჭურჭლეთუხუცესმან და პირის მწდემან და მეუღლემან ჩემმან თამარ, ქვაბულისძისა ასულმან, აღაშენეთ ეკლესია ესე ძლევისა მთავარმცოქამისა სალოცველად საწყალობელისა სულისა ჩუენისა და მშობელთა ჩუენთა, შემდგომთა და მომავალთა ჩუენთა“.*

სურამის ციხის წმ. გიორგის ეკლესიის ახლადმოკვლეული ლაპიდარული წარწერა, მისი პალეოგრაფიული მონაცემების გათვალისწინებით, წინასწარულად, XV-XVI საუკუნეებით თარიღდება. წარწერა უაღრესად საინტერესო ცნობებს გვაწვდის სურამის ციხისა და მისი მიმდგომი მხარის პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული დაქვემდებარების, მეჭურჭლეთუხუცესისა და პირის მწდის სახელოების გენეზისის, დაღანისძეთა და ქვაბულისძეთა ფეოდალური სახლების გენეალოგიისა და სხვა მნიშვნელოვანი საისტორიო საკითხების შესწავლისათვის.

აღნიშნული საკითხები და სხვა თანამდევი პრობლემები დაწვრილებით იქნება განხილული წინამდებარე ნაშრომის ავტორთა სხვა პუბლიკაციებში, რომლებსაც სამეცნიერო საზოგადოებას ახლო მომავალში წარმოვუდგენთ.

ბიბლიოგრაფია

1. ფ. დევდარიანი, პ. ზაქარაია, სურამის ციხე, წმ. გიორგის ეკლესია, *საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა*, 5, გორის, კასპის, მცხეთის, ქარელის, ხაშურის რაიონები (თბილისი, 1990).
2. თ. ლაცაბიძე, ამბავი სურამის ციხისა (ხაშური, 2012).
3. თ. ჯოჯუა, თ. გოგოლაძე, 1180-1210-იანი წლების უცნობი სააღმშენებლო წარწერა სურამის გვერდისუბნის ღმრთაების ეკლესიიდან ქართლის ერისთავების ბეგა I და რატი II სურამელების მოხსენიებით, *საისტორიო კრებული*, 4 (თბილისი, 2014).

IRAKLI GELASHVILI
Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts
TAMAZ GOGOLADZE
Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts
TEMO JOJUA
Ilia State University

**AN UNKNOWN CONSTRUCTION INSCRIPTION (XV-XVI CC.) ON THE WALL
OF ST. GEORGE CHURCH IN SURAMI FORTRESS WITH MENTIONING OF GIORGI
GAGANIDZE, MECHURCHLETUKHUTSESI AND PIRIS MTSDE, AND HIS SPOUSE TAMAR
KUABULISDZE (THE HISTORY OF REVEALING THE INSCRIPTION
AND ITS STUDYING, AND PUBLICATION OF THE TEXT)**

On March 10, 2015, during an epigraphical expedition to Surami, the authors of the paper found an unknown lapidary inscription executed in Georgian *asomtavruli* script on the north wall of the significantly damaged church of St. George in Surami Fortress. Currently, the stone slab with inscription is stored at the Surami high school № 2. In future, the slab will be transported to Khashuri Museum of Local History.

The newly found inscription narrates that one of the wazirs of the Georgian state and *mechurchletukhutsesi* and *piris mtsde* Giorgi Gaganidze, together with his spouse Tamar Kvabulisdze (//Kuabulisdze), has built or renovated church of St. George of Dzleva, i.e. St. George church of Surami Fortress. According to the inscription, the church was built *for the salvation of the souls* of Giorgi Gaganidze, Tamar Kvabulisdze, their parents and descendants. Text of the inscription, supplied with *apparatus criticus*, is published in the proposed article.

Based on palaeographic peculiarities, inscription from St. George Church of Surami Fortress can be preliminary dated to the XV-XVI centuries. The inscription provides interesting accounts for studying political and administrative powers of the unit over the region, genesis of the positions of *mechurchletukhutsesi* and *piris mtsde*, genealogy of the feudal families of the Gaganidzes and Kvabulisdzes, and other significant issues of history.

The above-mentioned issues and associated problems will be discussed in detail in an article that will be published in near future.